

Anna Šmite
Latvijas Akadēmiskā bibliotēka

MISIŅA BIBLIOTĒKA AGRĀK UN TAGAD

1885. gada 19. septembris tirmalietim Jānim Misiņam īpaši nozīmīgs - šai dienā saņemta Vidzemes ģenerālgubernatora atļauja bibliotēkas atvēršanai viņa dzimtajās "Krāču" mājās. Diezin vai kāds toreiz varēja iedomāties, cik nozīmīga šī diena kļūs visiem latviešiem, visiem, kurus interesē latviešu rakstītais vārds.

Līdz mūsdienām saglabājies "Krāču" grāmatu saraksts - gan drīz 1000 dažāda satura grāmatu, kuras iesietas 500 sējumos. Grāmatas pēc sava satura pārsvarā zinātniskas, un tam laikam lauku apstākļos šāds krājums atzīstams par bagātu. J. Misiņa sarakstā sastopam jau toreiz diezgan retus izdevumus, kā G. F. Stendera "Lettische Grammatik" (1783), "Lettisches Lexicon" (1789), "Augstas gudrības grāmata" (1796), "Latviešu Avižu" pirmie gadagājumi u. c. Tāds bija sākums tagad gan drīz vienu miljonu lielajam Misiņa bibliotēkas krājumam.

Bet stāsts par Misiņa bibliotēkas vēsturi ir arī stāsts par tās izveidotāju Jāni Misiņu. Viņš dzimis 1862. gada 25. aprīlī Tirzas pagasta "Krāču" mājās kā saimnieka dēls. Jāni Misiņu valdzina grāmatu pasaule - sākumā to saturs, bet drīz viengrāmata pati kā tāda, grāmatu krāšana. Pirmās viņa īpašumā nonāk tēva un krusttēva Jāņa Sausā dāvinātas, bet vēlāk tām pievienojas par paša kabatas naudu Tirzas gada tirgū pirktās. Savu atmiņu nodaļā "Neredzētie draugi" J. Misiņš raksta, ka bērnības visspilgtākos iespaidus un dziļāko pārdzīvojumu guvis no Jura Neikena darbiem un E. Dinsberģa latviskotā stāsta "Valentīns Divāls". "To ietekmē", raksta J. Misiņš, "es nu arī gribēju kļūt par zēnu, kas "prātīgi valkā" savu no tēva dabūtu

grasi. Tirzas gada tirgū nopirku par savu kabatas naudu arī pirmo grāmatu - "Kārlis un Anniņa", toreiz ļoti populāro sentimentālo "ziņģi". Šo grāmatiņas pirkumu tad uzskatu par pirmo pamatakmēni manai grāmatu krātuvei".

Kad 1880. gadā laikraksta "Balss" 64. numurā J. Misiņš izlasa K. Valdemāra rakstu "Grāmatu krātuves kā tautas gara modinātājas", rodas doma ierīkot savu bibliotēku. Viņš raksta K. Valdemāram, lūdz padomu, kā šo lietu kārtot. K. Valdemārs palīdz gan ar padomu, gan sūtidams vairākas savas grāmatas. Savas bibliotēkas uzturēšanai J. Misiņš izvēlējās grāmatsējēja un grāmattirgotāja arodu.

Otrais posms bibliotēkas darbībā saistās ar Lejascienu, kur J. Misiņš pārceļ savu krātuvi 1892. gadā. Te laikā no 1892.-1906. gadam grāmatu krājums strauji pieaug līdz 5000 sējumiem, skaidri iezīmējas arī J. Misiņa mērķis - izveidot latviešu grāmatu krātuvi, kurā būtu rodami visi Latvijas izdevumi, latviešu rakstītais neatkarīgi no izdevuma valodas un izdošanas vietas, viss par Latviju un latviešiem.

Trešais posms - 1906.-1925. gads, kad Jāņa Misiņa bibliotēka atrodas Rīgā un joprojām ir viņa privātbibliotēka. Pirmajos gados Rīgā J. Misiņš nevarēja domāt par kaut cik plašu grāmatu iegādi bibliotēkai, to neļāva materiālie apstākļi. Taču viņa fanātisms grāmatu vākšanā jau bija plaši pazīstams. Viņš ieradās visur, kur vien varēja dabūt kādus materiālus. J. Misiņš ieradās laikrakstu redakcijās parakņāties pa plauktiem, allaž pirmais paguva ierasties bibliotēkās, kad bija izsludināta to izpārdošana. Daudzi izdevumi ienāca bibliotēkā, tikai pateicoties J. Misiņa sarakstei ar autoriem un izdevējiem, viņa personīgiem kontaktiem ar šiem cilvēkiem.

Kara apstākļu dēļ 1915. gadā J. Misiņam jālikvidē grāmattirgotava un sietuve, bet bibliotēkas krājumu evakuācijai uz Krieviju viņš nepiekrīt. Beidzot, visu kastēs sasaiņotu, viņam izdevās novietot vācu patversmes, Jura hospitāļa pagraba telpās, kur grāmatas glabājās vairākus gadus. Tikai 1919. gada sākumā J. Misiņš pārvieto bibliotēku uz Skolas ielā 25 iznomātiem diviem dzīvokļiem.

Daudzi vērtīgi grāmatu krājumi Rīgā bija palikuši bez saimniekiem, tāpēc okupācijas laikā krāmu tirgu pārpludināja grāmatas. J. Misiņš savāc visus savus līdzekļus, lai nopirktu bibliotēkai iztrūkstošās grāmatas. Tā viņam izdodas vācu okupācijas dienās ne tikai saglabāt bibliotēku, bet to pat ievērojami papildināt.

Divdesmitajos gados Misiņa bibliotēka izvēršas par bagātu gara vērtību avotu, kur daudzi nāk "meklēt rakstos", un J. Misiņš nevienam neatsaka. Gadu gaitā izcilais grāmatkrājējs ir kļuvis par dzīvu latviešu rakstniecības bibliogrāfisku enciklopēdiju, jo viņam ir fenomenāla atmiņa. Grāmatkrājēja praksē un darbā pie latviešu grāmatu rādītāja uzkrātās zināšanas viņš arī neliedz nevienam, kam vajadzīgs padoms.

Tomēr ar katru dienu J. Misiņš sāk skaidrāk apzināties, ka paša spēkiem nespēs tālāk uzturēt un paplašināt bibliotēku. Divus gadus viņš saņem 2000 latu pabalstu no Kultūras fonda, bet tas neatrisina jautājumu par tik plašas bibliotēkas pastāvēšanu nākotnē. Sākas pārrunas ar Rīgas pilsētas valdi, kuru rezultātā top 1925. gada 7. decembra līgums starp J. Misiņu un valdi. Līgumā fiksēts, ka J. Misiņš pārdod, atdod un nodod Rīgas pilsētai viņam piederošās bibliotēkas krājumu līdz ar rokrakstiem un citu materiālu. Turpmāk bibliotēkas nosaukums ir: "Rīgas pilsētas Misiņa bibliotēka", kuras fondi nav sapludināmi ar citas bibliotēkas fondiem, tai jāatrodas pilsētas centrā, jābūt brīvbibliotēkai. Kā atlīdzība par bibliotēkas krājumu un 45 gadiem tās veidošanā un uzturēšanā J. Misiņam piešķirta 20 000 latu kompensācija un mūža rente (salīdzinājumam - toreiz Rīgas pilsētas bibliotēkas direktora gada alga bija 6000 latu).

Bibliotēkas darbības nākošais posms - 1925.-1946. gads, kad bibliotēka ir Rīgas pilsētas pārziņā un to vada ievērojamais latviešu literatūrzinātnieks Kārlis Egle, - viņu par sava darba turpinātāju izvēlēties J. Misiņš. 1925. gadā bibliotēkas krājumā ir 28 000 sējumu, to skaitā:

latviešu valodā - 17 000 sēj.

vācu valodā - 9 000 sēj.

angļu valodā - 140 sēj.

franču valodā - 150 sēj.

igauņu, lietuviešu, somu u. c. val. - 50 sēj.

Pārsvārā tā ir zinātniskā literatūra - 71%.

Bibliotekārā darba jomā K. Egle godam turpina J. Misiņa aizsākto darbu, cieši sadarbojamies ar J. Misiņu, kurš arī turpmāk interesējas par savas bibliotēkas attīstību, palīdzēdams K. Eglem gan ar padomu, gan rūpēdamies par tās krājumu papildināšanu, daļu saņemtās kompensācijas ieguldot bibliotēkā trūkstošo izdevumu iegādei.

Sākot ar 1932. gadu, Misiņa bibliotēkai piešķirts obligātais bezmaksas eksemplārs, t. i., pa vienam eksemplāram no visiem Latvijā iznākušajiem iespieddarbiem. Bibliotēkas fondi sāk pieaugt straujāk, gadā papildinoties ar 5 000 sējumiem.

Otrā pasaules kara laikā Misiņa bibliotēkas krājumus neizveda uz Vāciju, tikai pateicoties K. Egles un J. Misiņa pašaizliedzīgai un stingrai pretnostājai. Neskatoties uz saviem 82 gadiem, sirmais grāmatnieks J. Misiņš 1944. gada 20. novembrī raksta iesniegumu Universitātes rektoram, lai ātrāk tiktu piešķirtas telpas bibliotēkai Skolas ielā 3. Tomēr savas krātuves pārceļšanos uz jaunajām telpām J. Misiņš nepiedzīvo, jo 1945. gada 17. janvārī pārtrūkst darbīgā grāmatnieka mūžs. Bibliotēka 1945. gada vasarā pārceļas uz telpām Skolas ielā 3, kur iespējams brīvāk un ērtāk izkārtot nu jau līdz 77 000 vienībām, neskaitot rokrakstus un sīkiespieddarbus, izaugušo krājumu.

Būtiskākās izmaiņas pēckara posmā bibliotēkas vēsturē ir:

1946. g. - Rīgas pilsētas Misiņa bibliotēka nodota Zinātņu akadēmijas pakļautībā;

1954. g. - bibliotēka administratīvi pievienota ZA Fundamentālajai bibliotēkai (FB), saglabājot atsevišķi tās fondus, un turpmāk tiek saukta: Latvijas PSR ZA FB J. Misiņa vārdā nosauktā Latviešu literatūras nodaļa;

1993. g. - bibliotēkas fondi pārvietoti uz jaunu ēku Rūpniecības ielā 10 un 8. martā sāk te uzņemt lasītājus.

1992. gadā Latvijā zinātnes un augstākās izglītības sistēmas reorganizācijas ietvaros mainās arī bibliotēkas saturs un uzdevumi, un atbilstoši jaunajām Zinātņu akadēmijas un bibliotēkas

funkcijām Fundamentālā bibliotēka pārdēvēta par Latvijas Akadēmisko bibliotēku, bet Misiņa bibliotēka kļūst par bibliotēku bibliotēkā. Tās oficiālais nosaukums šobrīd - LAB Misiņa bibliotēka.

Arī visus pēckara gadus Misiņa bibliotēkas fondi komplektēti pēc iepriekšējiem principiem - te ieplūst visi Latvijas iespieddarbi, latviešu autoru darbi un to tulkojumi, izdevumi par Latviju un latviešiem. Sākot ar 50. gadu beigām, starptautiskās grāmatu apmaiņas ceļā vai kā dāvinājumus bibliotēka saņem trimdas latviešu darbus. Taču ienākošo grāmatu skaits ir neliels, jo toreiz šo literatūru bija jāievieto Literatūras speciālās glabāšanas nodaļā, kur lasītājiem pieejamību apgrūtināja īpašu atļauju nepieciešamība, kādēļ arī dāvinājumu bija maz. Sākot ar 1987. gadu šie fondi pakāpeniski tika sapludināti vienotā, visiem lasītājiem pieejamā fondā. Sāka pienākt pirmie lielle Latvijas Kultūras fonda organizētie trimdas latviešu literatūras sūtījumi Latvijas bibliotēkām. No trim lielajiem sūtījumiem, kuri pienāca akcijas "Grāmatas Latvijai" ietvaros, Misiņa bibliotēkai kā latviešu nacionālās bibliotēkas krātuvei bija iespēja vienai no pirmajām atlasīt sev nepieciešamos izdevumus. Pēdējos gados izvērsusies plaša sadarbība ar ārzemēs dzīvojošiem tautiešiem, latviešu grāmatu, žurnālu, laikrakstu izdevējiem, dažādām latviešu organizācijām un baznīcu draudzēm, ar kuru palīdzību Misiņa bibliotēkā strauji aug trimdas izdevumu skaits. Ar organizāciju vai pašu bibliotēku īpašnieku atsaucību esam saņēmuši 12 privāto bibliotēku krājumus. Visbagātīgākais literatūras dāvinājums Misiņa bibliotēkai nācis no Birutas un Jāņa Avotiņiem Kalamazū - 1500 žurnāli, vairāki desmiti trimdas laikrakstu gadagājumu un 3 400 grāmatas. Priecājamies, ka gadu gaitā nav zudusi tradīcija dāvināt bibliotēkai arhīvus, kuros daudz vērtīgu vēstures liecību gan dokumentu, gan vēstuļu, dienasgrāmatu veidā. Tādi arhīva materiāli saņemti no Latvijas Nacionālā fonda Stokholmā, rakstnieka A. Plauža Austrālijā un citiem. Esam saņēmuši arī vērtīgo E. Dzelzkalēja seno Baltijas karšu kolekciju, kuru mums dāvināja Latviskā Mantojuma fonds Bostonā pēc

H. Rožankovska kundzes ierosinājuma. Ārzemēs dzīvojošo latviešu atbalstu jūtam arī viņu rūpēs par to, lai lasītāji Misiņa bibliotēkā justos mājīgi - O. Kutcers no Bostonas mums dāvinājis 34 gleznas no savas trimdas latviešu mākslinieku gleznu kolekcijas. Arī Latvijas mākslinieki M. Lielkraste, J. Skulme, G. Bušmanis, R. Beitners ir dāvinājuši savus darbus Misiņa bibliotēkai.

Ir patīkami, ka ar savām jaunajām grāmatām mūs atceras arī Latvijā dzīvojošie autori, īpaši, ja tas notiek gadījumos, kad darbs iespēsts ārpus republikas. Priecājamies par mūsu lasītāju atsaucību, gādājot mums trūkstošos izdevumus. Taču reizēm nākas sastapties ar neizpratni par to, kāpēc gan būtu bibliotēkai jādod obligātie brīveksemplāri, ar neizpratni par to, ka pēc gadiem šie izdevumi varbūt būs rodami tikai bibliotēkā.

Sobrid Misiņa bibliotēka ir plašākā latviešu zinātnes un nacionālās kultūras mantojuma krātuve pasaulē. Fonda eksemplāru skaits ir vairāk nekā 800 000 vienību, ja par vienu vienību pieņemam arī laikrakstu gada komplekta iesējumu.

Misiņa bibliotēka ir krātuve, kurā interesenti rod vispilnīgāko izziņas materiālu par Latviju un latviešiem grāmatās, žurnālos, laikrakstos, sīkiespieddarbos, rokrakstu materiālos. Mūsu bibliotēkas lasītāju vidū ir gan zinātnieki, rakstnieki, kultūras darbinieki, studenti, gan arī skolnieki. Daudzu zinātniskās pētniecības iestāžu darbiniekiem Misiņa bibliotēka ir pamatbāze pētniecisko darbu tapšanā, - tie ir literatūrzinātnieki, vēsturnieki, latviešu bibliogrāfijas speciālisti un daudz citu zinātņu nozaru speciālisti.

Pēc Kārļa Egles, kurš kā J. Misiņa izvēlēts bibliotēkas pārziņis to vadīja no 1925.-1952. gadam, izveidojot Misiņa bibliotēku par zinātnisku bibliotēku, tās vadībā ir bijuši M. Peizuma (1952-1956), K. Amtmanis (1956-1959), E. Arājs (1959-1960), A. Zandmanis (1960-1982), M. Laukgale (1982-1991). Ar labiem vārdiem mūsu ilggadējie lasītāji atceras kādreizējās bibliotēkas darbinieces E. Egli, M. Andersoni, E. Tomsoni, E. Tiltiņu, kurām gandrīz viss darba mūžs aizritējis Misiņa bibliotēkā. Lai gan prasības profesionālā ziņā šeit strādājošiem

ir augstas, darba slodze liela, tomēr arī tagad Misiņa bibliotēkā strādājošo vidū ir darbinieces, kuras savas darba gaitas te uzsākušas pirms vairāk nekā 20 gadiem - M. Laukgale, R. Preisa, A. Poriete, bet vairāk nekā 15 gadi te aizvadīti G. Jaunmuktānei, V. Kincej, M. Kreklei.

Misiņa bibliotēkas darbinieku ikdiena saistīta ar rūpēm par literatūras krājumu kārtošanu, saglabāšanu, lasītāju apkalpošanu, gan izsniedzot pieprasīto literatūru, gan konsultējot un sniedzot uzziņas. Apmeklētāju skaits 1994. gadā Misiņa bibliotēkā bija 168 912. Papildus šiem darbiem organizējam tematiskas izstādes (1994. gadā - 7 izst.), ik mēnesi pulcējam interesentus uz Misiņa kluba lasījumiem. Jaunākais mūsu darbā - organizējam mākslinieku darbu izstādes.

Sava otrā gadsimta sākumā Misiņa bibliotēka ir ieguvusi jaunas un ērtas telpas savai krātuvei un lasītājiem. Uzturēt arī turpmāk mūsu bibliotēku kā zinātnisku un kultūras iestādi, - tas ir ne tikai bibliotēkā strādājošo pienākums, jo šī ir pasaulē unikāla nacionālās literatūras krātuve, kam līdzīgu vēlētos ne vienas vien tautas pārstāvji. Tā ir bibliotēka, kuru dažos vārdos visizteiksmīgāk un precizāk raksturojis dzejnieks Edvarts Virza grāmatā "Zem karoga": "Kas ir Misiņa bibliotēka? Tā ir grāmatā pārvērsta un plauktos noguldīta tauta."